

KAINUUN ASUTTAMINEN

Tietoja historiasta ja otteita kirjailijoilta aikojen saatosta.

LIMINGAN SEURAKUNNAN AIKA/ OULUJÄRVEN SEURAKUNNAN AIKA.

Savonlinnan linnanpäällikkö Kustaa Fincka sai tehtävän asuttaa ylimääräisillä savolaisilla Pohjois-Hämeen erämaat ja Kainuun korpiseudut. Kainuussa oli liikkunut Pohjanmeren rantamilta kalastajia kesän aikoina ja alueella liikkui jatkuvasti vienankarjalaisia kauppamiehiä sekä kalastajia ja metsästäjiä, kuuluihan alue Pähkinäsaaren rauhanjälkeen Venäjän valtakuntaan, vuodesta 1323 lähtien.

Rauha oli vallinnut pitkän ajan Oulujärven ympäristössä, vaikka liikkujia oli kolmelta suunnalta sekä viimeisten lappalaisten pohjoiseen vetäytyivät ihmiset poroelonsa kanssa.

Vuonna 1544 varusti 90 Limingan talonpoikaa yhteensä 104 venettä Oulujoen vesistöön suurille järville. Tällöin Nuasjärvellä ja Ontojärvellä kalasti 17 venekuntaa. Kantajärvellä 20 ja Sassar -eli Sapsojärvellä 13 venekuntaa. Yksistään liminkalaisilla lienee ollut Sotkamon vesillä tällöin toista tuhatta verkkoa, lisäksi muita pyydyksiä.

Kustaa Vaasan käynnistyttyessä erämaiden asuttamisen Pohjois-Hämeessä ja Kainuussa alkoi savolaisten liikehtiminen vakavammassa mielessä Kainuun korpimaissa. Savolaiset olivat käyneet jo aikaisemmin (1530-1540-luvuilla) eräretkillään Kainuussa. Savolaiset olivat oppineet kalastamaan vesillä ja metsästäämään korpimetsissä sekä kaskeamaan metsävaarojen rinteillä. Syksyn tullen he aina palasivat takaisin Savoan.

Kainuussa oli myös joitakin paikallisia asukkaita, jotka elivät piilopirteissään ja turvemajoissa kaskialueiden lähistöllä, mutta muuttivat nopeasti paikasta toiseen. Veroluetteloissa ei ollut näistä ihmisistä mitään tietoja.

Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa (1523 - 1560) tuki mielellään savolaisten muuttamista Oulujärven ympäristöön. Lupaamalla 3-vuoden verovapauden Uutisasukkaille sai Kustaa Vaasa hän houkuteluksi savolaisia pysyviksi asukkaiksi Kainuun korpiin.

Vuosisadan alussa oli savolaisten talojen toimeentulo voimakkaasti erästämisestä varassa veroetujen takia uutistilojen rustaaminen oli suositumpaa kuin vanhojen tilojen toiminnan jatkaminen. Erästämisessä oli kalastamisen osuus voimakkaasti kasvanut.

Kun v.1555 suoritettiin ensimmäinen verollepano, Oulujärven rantamilta löytyi lähes 140 talonpoikaa. Enimmäkseen, miltei kokonaan he olivat savolaisia.

Paikasta toiseen siirtyvät talonpojat olivat hankalia verotettavia, kuten 1571 veronkantajat valittavat. Erämaatalonpoikia on ympäri Oulujärveä eikä heillä ole selviä tiluksia, vaan polttavat he kaskea ja muuttavat paikasta toiseen, kuten lappalaiset, eivätkä omistaneet mitään.

RAPPASOTA 1570 - 1595 välinen murheellinen aika.

Rappasota oli suomalaisten ja venäläisten välinen sota toistensa alueiden hävittämiseksi. Vuosien 1578- 1585 välillä Kainuun asutus loppui sotatoimien takia kokonaan. Limingan seurakunta otti alueen hallintaansa vaikeimman ajan ajaksi.

Paltamon seurakunta jatkoi alueen hallintaa 1595 alkaen. Venäläiset polttivat 1585 Manamansalossa olleen Oulujärven seurakunnan kirkon.

Uudisasutusta suosiva Ruotsin kuningas Kaarle IX (1598 – 1611) lupasi 1598 kaikille Oulujärven ympäristöön muuttaneille 6 vuoden verovapauden.

Rajalinjassa tapahtui merkittävä muutos kun Täyssinän rauhassa 1595 raja kulki Jäämerelle siten, että Suomussalmen seutu jäi Ruotsi-Suomelle.

Vuonna 1604 alkoi Kajaanin linnan rakennustyöt ja se turvasi erämaahan muuttaneita asukkaita. Toisaalta vienankarjalaiset eivät sulattaneet entisen erämaansa menettämistä. Suomussalmi sai ensimmäiset asukkaat 1600-luvun alussa.

Kustaa Vaasan asuttaminen toi savolaiset Kainuuseen. He saattoivat olla Juvalta, Rantasalmelta, Sääminkiltä, tai Nilsiästä tai Talvisalmesta kotoisin.

Vuonna 1577 Nuasjärvellä oli 15 taloa. Kustaa Finck ryhtyi pontevasti asutustyöhön ja toisti talopojille kuninkaan käsitystä omistusoloista. Jokainen sai vapaasti muuttaa erämaahan, koska vain jumalalla ja Ruotsin kuninkaalla oli niihin maihin omistusoikeus.

SOTKAMON SEURAKUNNAN PERUSTAMINEN

Paltamon seurakunta jaettiin 1647 Sotkamon ja Paltamon seurakuntiin.

Sotkamoon kuului idässä Kuhmonniemi ja lännessä alueita aina lähelle myöhemmin rakennettua rautatietä. Vuoden 1605 verokirjojen mukaan Nuasjärvellä oli 4 taloa, Jormasjärvellä 7 ja Sotkamossa 20. Kyläryhmät pysyivät pieninä. Niin pieninä, ettemme nykyään tuollaisia kahden, ja kolmen talon ryhmiä osaa kyliksi sanoa. Vuonna 1623 pääsivät kylien joukkoon Tipasoja ja Vihtamo. Sotkamon kylä jaettiin Ylisotkamoon ja Alasotkamoon.

Näihin aikoihin pitäjämme kuului Pietari Brahen, Kajaanin läänitykseen ja sai nauttia 30 vuoden ajan hyvästä huolenpidosta.

Vuonna 1695 - 1697 olivat kovat nälkävuodet Kainuun asutukselle. Nälkä ja kulku-
taudit tappoivat tuhansia ihmisiä punatautiin ja erilaisiin kuumeisiin sekä rokkoihin. Ihmiset söivät vain muutamia kuukausia ruisleipää elämänsä aikana. Muulloin pettuleipää, jäkäläleipää. kaikenlaisia kasvisleipiä ja olkileipää.

SIMO HURTAN AIKA

Simo Alffleck oli vihattu verokerääjä, joka toimi itärajalla Ruotsin vallan valtuut-
tamana veronkerääjänä. Hän teki sopimuksen Suomen kenraalikuvernöörin kanssa ja sovelsi sitä niin että hänellä oli mukamas oikeus valvoa maatilojen kauppaa. Tämän varjolla hän ajoi sydämeltään maksukykyiset ihmiset kodeistaan mieron tielle ja ennestään suurien kerjäläislaumojen jatkoksi ja asetti sitten tilalle mieleisiään uusia asukkaita. Se oli katkera kalkki, kun Hurtta vaati ja pakotti alustalaisiaan suurille Valtion tiloille palkattornaan työhön, tiloille jotka Hurtta oli vuokrannut Ruotsin kruunulta.

Kainuun Sivistykellistä, taloudellista ja hallinnollisia tarpeita varten perustettiin Pietari Brahen toimesta 1651 Kajaanin kaupunki. Uudisasutusta pyrittiin avustamaan monin keinoin.

Jo vuoden 1680 sopimuksessa, jossa Kajaanin lääninä asukkaat vapautettiin sotaväkeen kirjoittautumisesta, mutta mainitaan seuraavaa: Jos jossakin talossa olisi useampia miehiä kuin neljä miehenpuolta, pitää niiden asettua rannikon merenrantakaupunkeihin, Oulun, Iin ja Kemin pitäjissä autioiksi joutuneita maita uudelleen viljelemään. Mutta jos ei olisi niin monta miestä, niin pitää kumminkin toimittaa uutistaloja ja tiloja kaikenlaisissa metsissä että, maa tulisi asutuksi.

SARKASODAN AIKA. 1710 – 1725

Vuonna 1712 alkoi neljän venäläisen miehen toimesta ns. Sarkasota, kun Kajaanin tullimiehet olivat takavarikoineet yli neljä tuhatta kyynärää sarkaa Kajaanin markkinoilta, kun se sarka oli sinne salakuljettaen tuotu. Simo Hurtta toimi Kajaanin läänin rajakapteenina. Suuren Pohjansodan riehussa Inkerinmaalla solmi Hurtta, rajarauhahan Juho Cajanuksen avustuksella, vuonna 1703, Pohjois-Karjalan ja Repolan välillä.

Hurtta asui silloin Sotkamon Turunkorvassa, jossa hänen perheensä myös oli. Neljä Viena-Karjalasta kotoisin olevaa talonpoikaa, Hilppa Simonpoika, Tuppana Tiivonainen, Iivana Perttunen ja Jaakko Rämö olivat päättäneet kostaa sarkansa menettämisen. Kun Pohjois-Karjalassa liikkui huhu, että Kajaanin linnan suojana oleva sotajoukko olisi lähetetty etelään alkoi valmistelut kostoretken tekemiseksi Kainuuseen ja varsinkin Turunkorvaan Hurttan kotiin.

Pielisen ja Nurmeksen miehet jakaantuivat niin, että osa meni Paltamoon, osa Kajaaniin ja osa Turunkorvaan. Polttivat, ryöstivät ja raiskasivat ja sen jälkeen kostoa jatkettiin Sotkamossa, jossa poltettiin yli 60 taloa ja kolme pappilaa. Simo Hurttan taival päättyi Lieksan lossilla 1725, jolloin hän surmasi itsensä.

Sotkamon tuhoamisen jälkeen tuli paikalle Kemin miesten turvajoukko joka suojasivat jäljelle jääneitä asuntoja. Heidän majapaikka oli Paljakan vaaralla. Mukana oli myös oman pitäjän nostomiehiä. Toinen osa Kemin miehistä jäi varmistamaan Sotkamon kirkolle.

ISONVIHAN AIKAA

Isonvihan aikana polttivat karjalaiset vielä Sotkamosta n. 50 taloa. Niinä aikoina perustettiin rajaseudun suojajoukkoja huolehtimaan rajanpinnassa asuvien turvallisuudesta. Maakapteeni P. E. Sipilä ja vänrikki Juho Grabb sekä Pietari Böhm Oleskeli pienen sotajoukon kanssa Kajaanin ja Sotkamon rajoilla. Sodan aikana joukot olivat 150 miestä. Ison vihanjalkeen autiotiloja oli 70 ja veroa maksavia vain 137.

ISONVIHAN AIKA JA UUDENKAUPUNGIN RAUHA

Sodan jälkeen oli elinkeinoelämä täysin lamassa. Autiotiloja oli Sotkamossa 1723 laskennan mukaan 70 ja veroa maksavia tiloja 137. Autiotilojen saattaminen veronmaksukykyisiksi vaati suunnattomat ponnistukset, sillä työvoimasta oli suuri puute samoin tarvikkeista, yhtä paljon ruoasta jaa työkaluistakin. Sanottiin, ettei koko läänin alueella ollut monta ehyttä pataa tai kirvestä.

Vielä 1728 käräjillä talonpojat valittivat, etteivät he pysty maksamaan voi- eivätkä kalaveroa karjan ja kalanpyydysten vähyden takia.

PIKKUVIHA (- 1742)

Pikkuvihan ja sen jälkeen oli kolmekymmentävuotta varsin rauhallista aikaa.

Pikkuvihan jälkeen rakennettiin Sotkamoon seuraavat puustellit:

-vänrikin puustelli, Ala-Sotkamon Urpialaan.

-kuriirin puustelli, Korholanmäen Antikkalaan.

-varusmestarin puustelli, Katerman Kuvalaan.

Lueskelinjuuri Vanhojen kirjojen hintasuositustaja sieltä sisällöstä löysin mielenkiintoisia teoksia, joita saattaa olla kirjastossa lainattavana tai kaukolainattavana.

Castren, Kertoelmia Kajaanin läänin vaiheista w. 1650 - 1750

Claudelin -Sutela, Kappale Kainuun kansan historiaa

Ennes, Entinen Oulujoki

Engelberg, Kansantietoja Pohjois -ja Itä-Suomesta ja Venäjältä

Hagman, Äänisjärven rannoilla, Karjalaisten tuttavana

Holmberg, Lappalaisten uskonto

Homen, Itä-Karjala ja Kuollan Lappi

Häyhä, Kuvaelmia Itä - Suomalaisten vanhoista tavoista

Ingman, Tutkimuksia Pohjois- Suomen historiassa 1595 - 1635

Ivalo, Suomen sota 1808 - 1809

Kemppainen, Vienan kävijöitä

Kianto, Kuhmon kulmilta

Kianto, Vienan kansan kohtalo

Kokko, Hallan ukko

Korhonen, Suomen itärajan syntyhistoria

Kungfutse, Kuopiosta Kuusamoon -erämaan kauneutta

Leiviskä- Kärki, Itä- Karjalaa, maa ja kansa

Linder, Muistelmia Suomen vapaussodasta

Manninen, Kansantieteellisiä kertomuksia Pohjois-
Aunuksesta

Melander, Kuvaus Suomen oloista 1617 - 1634

Miihkali, Solovetskissa kuohuu

Nauticus, Totuus Virosta, Latviasta ja Liettuasta

Niemi, Runonkerääjämme matkakertomuksia 1830-luvulta-
1880 luvulle.

Paulaharju, Kainuun mailta

Paulaharju, Matkakertomuksia Karjalan kankahilta

Pirinen, Savon tuomiokirjat 1559 ja 1561 - 1565

Pulkkinen, Ristijärven muistoja ja kuvauksia